

SZÍNHÁZ

A nagyszerű halál

SZÁRAZ GYÖRGY DRÁMÁJA GYULÁN

Nemzeti történelmünk mindaddig legtöbb reményt rügyező tavasza, legfényesebb nyara és legszomorúbb ősze: 1849. A rettenetes vég, a bukás bizonyította, hogy nem túloz a szó: élethalálharcát vívta itt egy nemzet. A sírját is megásták már, amelyben a költői jóslat, de a hidegfejű számítás szerint is elsüllyednie kellett volna. Megmaradt. Fölállt ismét Temesvár porából, ahol egykor parasztvezérét sültötték izzó trónon, s most döntő és utolsó csatáját vesztette el. Hogy mégis él, ahhoz erőt adott neki a vértanúk példája is. Ama tizenháromé is, akiknek halalos ítéletét éppen most 125 éve írta alá a „bresciai hiéna”. A hősök emléke előtt való tisztelgés nem lehet csak évfordulókra időzített föladat, nem efféle penzumot teljesített a drámaíró Száraz György sem, amikor közülük Damjanichot, Kiss Ernőt, Leiningent, Nagy-Sándor Józsefet, Pöltenberg Ernőt, valamint a legendás huszárkapitányt, Lenkey Jánost megelevenítette.

Valódi írói szemre vall már a pillanat és a helyszín megválasztása. Nem Temesvár, nem Arad — Gyula. A Wenckheim-kastélyban, orosz fogságban várják tábornokaink a varsói futárt, aki a cár kegyelmét, vagy éppen átadásukról szóló döntését hozza. Hátborzongató drámai pillanat: a gladiátor fölneéz a császári hüvelykujjra, szemében mindaddig ott repked a remény, amíg el nem hangzik a „recipe ferrum!” Legyőzött férfiak, még nem megalázott emberek, akiket látunk. Az író ábrázolásában nem merevednek szoborrá, de nem is lesznek megalázottak soha, mert hősök. Valódiak: nem kőből, emberből való hősök. Olyanok, amilyenek a legvalószínűbben életükben is lehettek. Száraz György nem csupán jó drámát írt, de a történeti személyiségek megidézésében legnagyobb íróinkra emlékeztető biztonság jellemzi alkotását. Ugyanezt mondhatjuk az ismert történeti tények és az általa teremtett drámai szituációk példás összhangjáról. Csak kiváló író találhatja el úgy a mértéket, ahogyan Száraz például a Döry báró főszereplésével játszódó jelenetben, amikor ez a lakájgúnyába bújt, majd ismét visszavedlő huszárkapitány Kossuth-nótát énekel cári tisztek parancsára. Torokszorítóan fájdalmas, mégis tragikomikus, már-már abszurd pillanatok ezek. A mértéktartás itt is, a részeg cári tiszti „lázadásának” megírásában is: remeklés. Persze, nem a részletek, nem a sikeres egyes jelenetek tartják meg a drámát, mert ezekkel együtt is megmaradhatna becsületes történelmi illusztrációnak. Száraz György azonban nem egyszerűen „utánanézett” hősei sorsának, nem csupán belelapozott történelmünknek ebbe a fejezetébe. Tanulmányban nézett szembe tényekkel és érzelmekkel, a drámaírásnak abban a szakaszában, amikor még minden hőse csak öbenne élt, amikor még érvet s ellenérvet egyaránt ő mondott ki. Ő, az író, mert már akkor saját gondolatait, a benne indukálódott feszültségek pólusait szikráztatta össze, s nem a forrásokban lelt magyarázatokat ismételte. Nagy-Sándor József és Pöltenberg igazát egyként a magáénak érezte, csak így szakadhattak ki belőle hiteles hősök.

Mind a tanulmány, mind a kész dráma folyóiratunkban jelent meg, rendszeres olvasóink tehát már innen ismerhették. Bizonyára megértik, hogy ezúttal az új

magyar drámának kijáró érdeklődésen túl még külön izga'ommal vártuk a darab gyulai bemutatóját. A várudvar színpada, a hely varázsa olyan keretet biztosított a játéknak, amely már önmagában szerencse. Ilyen találkozás után méltán nevezhetjük rendkívülinek a színházi élményt még akkor is, ha netán gyengébb előadást látunk. Ez pedig nem volt az. Ellenkezőleg: Sik Ferenc alapjában jól fölépített, egységes és céltudatos rendezői elvek szerint állította színpadra Száraz György drámáját. Értette az író és érezte a legfőbb szándékot: a hősök itt nem önmagukért való figurák, nem csupán „szerepek”, hanem az író igazság hordozói, ehhez kell tehát hűségnek maradnia. Hűség maradt, és győzött. Pedig nem lehetett könnyű dolga: a különböző társulatokból jött, különböző képességű színészekkel igazán magas követelményeknek kellett megfelelnie. Történeti drámáról lévén szó, külön teherként, hogy a néző a maga Damjanich-képét, a maga Lenkey századosát-tábornokát keresi még akkor is, amikor az író már helyettesítette azt a magáéval. Teljesen elhithető azonban csak akkor tudja, ha abban minden színházak legfontosabb szereplője, a színész is segít neki.

Ebben bizony Száraz Györgynek már kevesebb szerencséje volt. Nem elsősorban a többek által központi figurának vélt Damjanich okozott csalódást. *Paláncz* Ferenc talán lágyabb, kevésbé „bakafántos”, mint a megírt tábornok, a legfontosabb jelekben azonban a helyén van, külsődleges eszközök nélkül is éreztetni tudja erejét. *Pákozdi János*, *Bárány Frigyes*, *Peczka Endre* (Kiss Ernő, Leiningen, illetve Pöltenberg szerepében) fegyelmezett, pontos. *Csikos Gábor*, mint Nagy-Sándor József, egyenesen hibátlan. Van azonban két mellékesebbnek tűnő szerep — Döry báróé és Lenkeyé —, amelyek rendkívüli színészi teljesítményt igényelnek. Döry nem egyszerűen snájdig kapcabetyár. Ne feledjük, hogy ő maga mondja: valamikor Kossuth főkortese volt, van félnivalója amiatt is, de huszárkapitányként végigharcolta a hadjáratot, kitartott Temesvárig. Lényegesen bonyolultabb figura tehát, mint általában *Nagy Gábor* megformálásában láthattuk, aki láthatóan szenvedett inasgúnyában és huszárdolmányban egyaránt, nagyrészt rajta múltott, hogy a korábban emlegetett éles drámai helyzet, a torokszorító Kossuth-nóta előadása nem sikerült úgy, ahogyan pedig a megírt jelenet erre lehetőséget ad. Más helyen érdemes lenne talán elidőzni a kérdésnél: hogyan történhet meg, hogy filmen, televízióban népszerűvé lett fiatal művészeink majdhogynem a műkedvelők megilletődöttségével és tanácstalanságával állnak a színpadon. Ahogyan itt Nagy Gábor mellett még *Máriáss Melindán* láthattuk ezt. Ellenben — és szerencsére — meglepően érett alakításokban gyönyörködhattunk olyan művészeink munkájában, akik a nagyközönség előtt alig ismertek, hiszen a vidéki színházból csak ritkán kerül ki filmfőszereplő. Minden dicsőretet megérdemel például *Iványi József*, de még inkább *Kézdy György*, aki *Jeliszki* szerepében az előadás legnagyobb színészi teljesítményét nyújtotta. Hálás szerep, mondhatnánk. Igen, de nem kevésbé az *Lenkey Jánosé*, amelynek megformálásával viszont *Orbán Tibor* ugyancsak adósunk maradt.

*

Tudomásunk szerint a drámát a várszínház igazgatóságának fölkérésére írta Száraz György. Íme, a bizonyíték, hogy „megrendelésre” is születet kiváló irodalmi mű. A gyulaiak minden bizonnyal örülnek a sikernek, és ennek biztos tudatában haladnak azon a helyes úton, amelyen elindultak: segítői lesznek újabb magyar drámák életrehívásának. Kívánjuk, hogy a mostanihoz hasonló szerencsével járjanak!

ANNUS JÓZSEF